

КРОС-КУЛЬТУРНА ГРАМОТНІСТЬ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Михайло Семікін

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті аналізуються крос-культурні специфікації освітніх процесів у контексті теоретичної кореляції загальнолюдського, етнопонаціонального й регіонального в культурних змістах і формах етноосвіти. Розкривається взаємозв'язок між крос-культурою та освітою як чинниками розвитку соціального і загальнолюдського потенціалу сучасної молоді, визначаються філософсько-культурологічні засади втілення етно-освітніх стратегій як взаємодії комплексу знанневих структур та їх застосування в пізнанні та педагогічній практиці. Обґрунтовується необхідність поглибленого дослідження механізмів педагогічної трансляції крос-культурних знань в освітньо-культурний простір, моніторингу та подальшого теоретико-методологічного аналізу рівня засвоєння студентами наукового знання, здобутого внаслідок реалізації принципів міжпредметних зв'язків.

Ключові слова:

міжкультурна комунікація, освітні стратегії, міжпредметні підходи, філософія освіти, етнокультурна компетентність, крос-культурна грамотність.

Анотация:

Semikin Mykhailo. Crosscultural skillfulness of a modern teacher: methodological aspect.

Crosscultural specifications of educational processes in the context of theoretical correlation of the human, ethno-national and regional in cultural contents and forms of ethno-education are analysed in the article. An interconnection of crossculture and education as a factor of the development of social and human potential of modern youth are revealed, philosophical and culturological principles of ethno-educational strategies realization as a complex interaction of knowledge structures and their usage in cognition and teaching practice are analysed. The necessity of extended investigating the mechanisms of pedagogical transmission of crosscultural knowledge in the educational and cultural scope, monitoring and the following theoretical and methodological analysis of students' level of mastering scientific knowledge, received due to the realization of interdiscipline connections principles are proved.

Ключевые слова:

межкультурная коммуникация, образовательные стратегии, межпредметные подходы, философия образования, этнокультурная компетентность, кросс-культурная грамотность.

Resume:

Semikin Mykhail. Cross-cultural skillfulness of a modern teacher: methodological aspect.

In the article are analyzed cross-cultural specifications of educational processes in the context of theoretical correlation of general human, ethno-national and regional in cultural meanings and forms of ethno-cultural education. It is revealed the interconnection of cross-culture and education as factors of development of social and general human potential of modern youth, are determined philosophical and culturological bases of realization of ethno-educational strategies as a complex interaction of knowledge structures and their application in cognition and pedagogical practice. It is substantiated the necessity of deepening of research of mechanisms of pedagogical transmission of cross-cultural knowledge in educational and cultural space, monitoring and subsequent theoretical-methodological analysis of level of mastering of scientific knowledge by students due to realization of principles of interdiscipline connections.

Key words:

intercultural communication, educational strategies, interdiscipline approaches, philosophy of education, ethnocultural competence, crosscultural skillfulness.

Постановка проблеми. Невіддільним складником розвитку освітнього простору України на сучасному етапі є розробка і втілення засад крос-культурного виховання, що мають системотвірний характер і зумовлюють ступінь етнокультурної зрілості суспільства загалом і молодіжного середовища зокрема. Зважаючи на надзвичайно складну структуру особистісно-ціннісного світу людини соціальної та визнання багатовекторності етнічного чинника в суспільній свідомості, на чому наголошує більшість сучасних дослідників [1, 3, 11, 12, 14], вважаємо за доцільне в аналізі парадигм розвитку вітчизняної крос-культурної освіти розглянути цей процес як взаємодію комплексу знанневих структур, що відображають реальну картину втілення її механізмів у пізнанні та практиці й характеризують складні, часто конкурентні стратегії (або такі, що історично змінюють одна одну) і програми. Власне, завдяки тій обставині, що етнокультура має і універсальний, і національний дискурси й утверджується у своїй сталості через діалог з

іншими етнокультурами в міжкультурних комунікаціях, сьогодні провідним принципом філософського осмислення крос-культурних специфікацій освітніх процесів стає теоретична кореляція загальнолюдського, етнопонаціонального й регіонального в культурних змістах і формах, що потребує набагато ширшого бачення проблеми, не обмеженого рамками окремих, навіть універсальних, методів. За таких умов великого значення набувають теоретико-методологічні дослідження процесу етноосвіти та практичні розробки крос-культурної спрямованості у практичній діяльності педагогічних вишів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базовими для нашого дослідження стали праці представників різних теоретичних напрямів і дискурсів, що розглядають питання розвитку крос-культурної освіти в методологічному плані (В. Андрущенко, В. Бех, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Муляр, В. Огнев'юк, М. Попович, І. Предборська, Т. Троїцька та ін.), в історично-культурному вітчизняному контексті

(В. Баранівський, А. Бичко, В. Горський, В. Ільїн, О. Кульчицький, О. Огурцов, В. Шинкарук та інші), у площині діалектики національного й глобального в освіті та визначення стратегій її розвитку (К.-О. Апель, Г. Воронкова, О. Забужко, С. Кримський, В. Кувалдін, М. Кулгаєва, А. Неклеса, І. Степаненко). Педагогічний аспект проблеми інтегративних підходів до формування крос-культурної освіти висвітлюється у працях таких дослідників, як Г. Балл, І. Бех, Б. Бім-Бад, В. Луговий, Л. Редькіна, Ю. Римаренко, В. Мосіяшенко, В. Ткаченко, Г. Філіпчук та інші.

З огляду на те, що філософсько-освітні виміри досліджуваної проблеми здебільшого торкаються площини впливу етнокультурних чинників, тоді, як використання методологічного інструментарію не зовсім відповідає реаліям сьогодення, використання сучасних засобів і методик опанування крос-культурною грамотністю, що сьогодні запозичаються як з інших наук (культурології, філософії, психології тощо), так і з педагогічної практики, закономірно уможливають міждисциплінарні парадигми порушеної проблематики, що сприяє генеруванню нових для педагогіки шляхів її вдосконалення.

Формування цілей статті. Метою нашої роботи є виявлення діалектичного взаємозв'язку крос-культури та освіти як чинників розвитку соціального та загальнонародського потенціалу сучасної молоді та аналіз філософсько-культурологічних засад втілення освітянських стратегій як взаємодії комплексу знанневих структур у пізнанні та педагогічній практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначаючи соціокультурний контекст як такий, що зумовлює кардинальні зміни в освіті, зокрема в педагогічній, відомі вітчизняні дослідники філософії освіти В. Андрущенко, Л. Горбунова, І. Добронравова, В. Кремень, К. Корсак, М. Кулгаєва, В. Кушерець, В. Лутай, І. Надольний, І. Предборська, Т. Троїцька та інші наголошують на необхідності покладення напрацювань філософсько-освітянської рефлексії в основу нової освітньої парадигми, як «сукупності принципів і способів організації та побудови освітньої діяльності, які визначають погляд на освіту та її онтологію, ціннісні настанови, що впливають на вибір освітньої моделі та формування освітнього ідеалу, адекватного антропологічним і соціокультурним запитам суспільства», як ознаку зрілості в цьому контексті науково-педагогічної та філософської думки та «...її готовність до повної або часткової зміни елементів освітньої матриці, що також презентує цілісність зрушень у соціальних інституціях» [12, с. 13].

Разом із тим рефлексія модернізаційних змін в освіті засвідчує необхідність переходу до нових стратегій і методологій навчання і виховання, до розширення педагогічного простору до культурно-освітнього, підсилення його світоглядними, аксіологічними, етичними, цивілізаційними, людиномірними компонентами, що неспроможна зробити повноцінно сама лише педагогічна наука. Тому в контексті зазначених суперечностей і засторог вітчизняна філософія свідомо необхідності впровадження потужного механізму етнокультурного зростання особистості, зокрема оновленого комплексу заходів крос-культурного освітнього спрямування і, насамперед, прискіпливого вивірення його методологічної спрямованості.

Під цим кутом зору перспективними, на нашу думку, можна вважати спроби обґрунтування основних принципів крос-культурної освіти категоріями філософії освіти та філософії культури та подальшої вибудови концептів як за допомогою загальнометодологічних, універсальних наукових засад, так і за допомогою специфічної, етнокультурологічної категоріальної системи, які можуть інтегрувати в собі поняття й категорії, дослідницькі підходи та принципи, поєднані з універсаліями певної етноментальності.

З іншого боку, у засадничих концепціях філософії освіти новітнього часу усталилося розуміння поняття «учень» як соціокультурної індивідуальності, що перебуває в постійному процесі розвитку разом із соціокультурним середовищем, тобто є суб'єктом процесу і результатом розвитку соціокультурної системи. Тому цілком виправданим суспільною еволюцією й освітянсько-педагогічною практикою нам видається поглиблений аналіз суб'єкт-об'єктних вимірів цього складного процесу, що спонукає до конструктивного перегляду особливостей сучасного педагогічного мислення замість достатньо традиційної в таких випадках методологічної екстраполяції тих чи інших загальнотеоретичних положень та ідей у площину педагогічної практики викладання конкретних гуманітарних дисциплін.

Такою ознакою продуктивного втілення методолого-теоретичних напрацювань академічних закладів і наукових підрозділів вищої школи сьогодні стає, насамперед, розроблення (конструювання) на філософсько-методологічній основі цілісних освітніх моделей, що генерують єдину систему суспільних і суто індивідуальних психолого-педагогічних поглядів і переконань у процесі наукового осягнення того чи іншого явища та подальшої ретрансляції набутих в освітньому процесі знань і навичок, які ґрунтуються на глибокому розумінні діалектичного взаємозв'язку крос-культури та

освіти. Зазначений підхід тим самим засвідчує важливість урахування чинників розгортання обох сторін генетично єдиного процесу культурного зростання – антропо- і соціогенезу, оскільки саме їх більш-менш гармонійна взаємодія забезпечує виробництво, тиражування, передачу, освоєння і споживання знань та цінностей, оскільки людина з моменту свого народження перебуває у світі культури, з її допомогою і завдяки залученню до культури формується, стає членом суспільства, особистістю.

Саме так, на думку С. Лихачова, культура в антропологічному аспекті і стає способом і формою людського буття, історичної мірою і «кордоном» людського способу життя, його домінантою [9, с. 5]. Але навіть побіжний огляд розвитку уявлень про культуру свідчить про величезну кількість концепцій і тлумачень культури при тому, що всі розглянуті трактування культури правомірні, і кожне розуміння культури доповнює інші її тлумачення. Саме тому, що сучасною базовою потребою для функціонування й розвитку культури в суспільстві стає культурна обізнаність, культурне середовище, що містить не лише вітчизняні культурні цінності, а й цінності, що належать усьому людству, то власна культура здатна жити та розвиватися тільки на межі культур, у діалозі з іншими культурами. Оскільки освіта і культура, як чинники розвитку людини, не можуть бути відокремлені один від одного, то сфера освіти, будучи найважливішим складником культури, охоплює процес успадкування, збереження, поширення цінностей культури і залучення людини до них, формування людини як суб'єкта культури, формування її власного культурного вигляду і способу життя [6, с. 35].

Іншими словами, оскільки людина засвоює культуру у процесі освіти, освіта і культура значною мірою стають синонімічними поняттями, тим самим культурна освіченість і розуміння культури іншого сьогодні виступають сполучною ланкою між конкретними видами і формами знання, потрібного для освоєння нових сфер практичної діяльності, з одного боку, та світоглядними структурами, з іншого. Тому, виділяючи види функціональної культурної грамотності, серед основних дослідники називають соціально-комунікативну грамотність, що передбачає здатність розуміти інших, навички взаєморозуміння та спільної діяльності, а саме осягнення її як основоположного, системотвірного елемента, оскільки структуру крос-культурної грамотності утворюють знання, які відіграють важливу роль у виборі лінії поведінки, у регуляції діяльності людини. Іншою важливою обставиною, що вказує на значущість

крос-культурної грамотності, є, на думку Н. Лебедевої, потреба у формуванні позитивного ставлення до іншої культури, адже саме бікультуралізм, тобто позитивна етноідентичність, її збереження, разом з етнічною толерантністю, прийняттям, розумінням іншої культури (коли передбачається ціннісна рівність культур і одна культура в цьому плані не поступається іншій), роблять можливим увиходження представника однієї культури в іншу. З іншого боку, наявність здатності до інтеграції, що засвідчує високий рівень крос-культурної грамотності, припускає позитивне ставлення до власної культури, її цінностей, а також прийняття, розуміння чужої культури, з урахуванням системи цінностей, прийнятої в цій культурі, виходячи з її власної «картини світу» [8, с. 21]. Таке сприйняття на противагу етноцентризму – сприйняття та інтерпретація текстів іншої культури через призму своєї культури – характеризується здатністю до дистанціювання самосприйняття і здатністю до зміни внутрішньокультурного погляду (тобто здатністю подивитися на чужу культуру зсередини).

Практика свідчить, що саме позитивне ставлення до культури іншого народу, до наявних відмінностей між культурами вказує на необхідність формування здатності до міжкультурного спілкування, до розуміння іншої культури. Таке ставлення є наступним елементом структури крос-культурної грамотності і дає змогу вважати його результатом залучення людини до діяльності та спілкування. Тому можемо стверджувати, що в педагогічному контексті саме етнокультурне знання, виступаючи основою відносин, є передумовою і підставою для формування етнокультурного взаєморозуміння загалом, оскільки людина розуміє не знання, а реальність, відбиту в знанні.

Завершуючи огляд функцій крос-культурної грамотності як функціонального засобу долучення до знання як духовної цінності у практиологічній проекції, погодимося з думкою Т. Буякаса, що для того, щоб такі знання у процесі їх освоєння стали «внутрішньо своїми», «вмістилися в особистість», процес оволодіння знанням, значенням передбачає виявлення того, «чим для самої людини стають ті думки і знання, які ми їй повідомляємо [4, с. 47], тобто те, якого сенсу вони набувають для неї. Поняття сенсу набуття знань стає стрижневим у структурі крос-культурної грамотності, оскільки оволодіння знанням і те, чим воно стає для людини, залежить насамперед від того, який ціннісний сенс воно має спочатку.

У сучасній соціокультурній ситуації, що склалася в Україні, проблема крос-культурної

грамотності майбутніх учителів становить безперечний інтерес для педагогічної науки, оскільки її позитивне розв'язання пов'язане, насамперед, із формуванням ставлення студентів до світу, до людей і до себе, що регулює і спрямовує їх пізнавальну та іншу діяльність, а освітня діяльність студентів виступає важливим аспектом виконання цього завдання, оскільки в освіті приховані можливості для формування того смислового простору, який забезпечує здатність особистості до розуміння культури і саморозуміння. Разом із тим, зазначимо, що методологічні розробки щодо формування крос-культурної грамотності студентів повинні вестися з урахуванням специфіки такого компонента загальнопедагогічної підготовки, яким є система культури взаємин людини з природою, соціумом, найближчим оточенням і самою собою, адже педагогічна діяльність посідає особливе місце серед усіх видів культурної діяльності, бо спрямовується саме на систематизацію культурних змістів і має своєю кінцевою метою, як підкреслює К.-О. Апель, формування здатності людини «оживляти» культурні смисли [1, с. 17].

У цьому зв'язку виникає важлива проблема методологічного обґрунтування і педагогічного втілення засад «крос-культурної грамотності» («крос-культурної компетентності») або розуміння культури іншого народу, починаючи з ознайомлення з простими особливостями чужої культури, з осягнення її шляхом глибокого інтелектуального аналізу і завершуючи сприйняттям іншої культури очима її носія, зануренням в неї і поглядом на неї зсередини.

Кажучи про крос-культурну грамотність, або розуміння культури іншого народу, слід звернути увагу на ще одну важливу обставину. Якщо на початку ХХ століття освіту розглядали як етап підготовки людини до життя, то в останні десятиліття вона набула ознак безперервного процесу. Згідно з теорією М. Мід у постфігуративних культурах, де традиції змінюються повільно, діти навчаються у своїх попередників. У конфігуративних культурах усі люди – діти й дорослі – вчаться у своїх сучасників. У префігуративній культурі, де зміни в житті досягають безпрецедентних темпів і всі народи об'єднуються завдяки єдиній комунікативній мережі, старше покоління вчиться у своїх дітей [10]. Оскільки сьогодні ми вже входимо в цю культуру, то не випадково в науковій літературі є погляд на культурну грамотність як на базовий елемент здатності людини до компетентної участі в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема й до міжкультурного діалогу. У цьому розумінні на крос-культурну грамотність цілком поширюються ознаки грамотності, властиві всім

її специфічним різновидам, що означає здатність оперувати знаками як символами реалій об'єктивного світу, а навчальна діяльність стає систематизованою навчальною діяльністю, метою якої є активне оволодіння знаннями про навколишню дійсність і розв'язання проблем, що виникають у ході практичних дій. Зважаючи на сучасні етнокультурні реалії можна стверджувати, що крос-культурна грамотність виступає не як механічна сукупність знань і умінь, а як цілісний, інтегративний механізм, що охоплює здатність до розуміння, осмислення, діалектичного мислення, володіння культурою діалогу і широкого спілкування з культурно-інформаційним середовищем. Саме тому, як ми вже зазначали, крос-культурну грамотність слід зарахувати до знанневих структур, що виступають сполучною ланкою між конкретними видами і формами знання, які необхідні для освоєння нових сфер практичної діяльності, з одного боку, та світоглядними структурами, до яких належить певна етнокультура, з іншого, що і дає можливість розглядати крос-культурну грамотність одним із найважливіших видів функціональної культурної грамотності, розуміти її як основоположний, системотвірний елемент.

У цьому контексті значний методологічний імпульс дослідженню може надати саморегуляційна парадигма освіти (В. Бех), що базується на визначенні ціннісно-сислової детермінації поведінки особистості в соціумі й зумовлює організаційну активність людини [2, с. 10]. У межах цієї парадигми з'явилася можливість подати значення крос-культурного знання з позиції алгоритму саморозгортання соціального світу, як синергії суб'єктивної та об'єктивної соціальності, що характеризує поступ освіти та сучасного етнопедагогічного знання як руху від пізнання своєї власної народної культури (родинної, етнічної) до національної та загальнолюдської; цей поступ весь час має бути керованим за принципом культуро- й природовідповідності та суб'єкт-суб'єктивних відносин в освіті. Завдяки такому розумінню зазначений вище підхід спрямовує навчання і виховання не на формування абстрактної людини, а на формування конкретної людини в умовах міжкультурної взаємодії на засадах крос-культурної і освітньої теорії та практики. Застосування цього підходу до аналізу історико-філософської та психолого-педагогічної літератури, до вивчення процесу становлення й розвитку національних систем освіти дає змогу виділити й сформулювати етнопедагогічні та етнодидактичні принципи, основою яких є ідея цілісного відображення національної та загальнолюдської культури в цілях, змісті освіти,

у методах, прийомах навчання і виховання, що узагальнені у висновках багатьох дослідників:

– принцип відповідності змісту освіти етнофілософським поглядам і сучасному менталітету *Homo educandus* (зміст національної освіти, з одного боку, повинен відповідати етнофілософським поглядам народу, а з іншого – відображати сучасний менталітет, що виражає глобальні процеси інтеграції, взаємодії, взаємозбагачення різних культур і філософських течій) [14, с. 222];

– принцип відповідності змісту освіти, форм і методів навчання етнопсихологічним особливостям людей (етнопсихологія як міждисциплінарна галузь знань, вивчаючи етнічні особливості психіки людей, національний характер, закономірності формування національної самосвідомості та етнічних стереотипів, повинна сформулювати знання про життя етносу як в однорідному за своїми соціальними й культурними характеристиками середовищі, так і в реальному багатонаціональному світі, що передбачає діалог етносів, готовність представників різних національностей до позитивного контакту) [8, с. 120].

– принцип поширення полікультурності в освіті, оскільки брак у представників того чи того етносу поліваріантної освіти призводить до обмеження розвитку мислення й національної самосвідомості [7, с. 367];

– принцип відповідності форм і методів навчання етнопедагогічним традиціям (система виховання і навчання, що створена народом, має ту виховну силу, якої немає в кращих системах, заснованих на абстрактних ідеях чи запозичених в іншого народу, тому в сучасних методологічних дослідженнях порушується питання про етнічну зумовленість методів і прийомів навчання, які повинні виходити з визнання своєрідності сприйняття і мислення кожного народу);

– принцип людиноцентристської імплементації цілей, змісту і технологій навчання і виховання (визнання того, що однією з причин загальної деградації культури є відрив освіти від традиційного виховання та етнопедагогіки, причому здебільшого педагога в подоланні цього явища навіть в етнокультурній варіативності не йдуть далі доповнення освіти окремими компонентами етнопедагогіки [14, с. 223].

Водночас, є цілком очевидним, що ресурс етнічності передбачає зміни саме в освітніх підходах і стратегіях, методологічними засадами яких можуть бути концепції про екстериторіальність культури, про культуру на межі епох, що розвиваються сьогодні в культурології, герменевтиці, педагогіці і, безумовно, принципи, положення, зауваження,

що є складниками вітчизняної філософської спадщини. Тому не менш значну комплементарну дію на дослідження етнологічного знання чинить культурологічний підхід як бачення освіти крізь призму розуміння «культури, тобто його розуміння як культурного процесу, що здійснюється в культуровідповідному освітньому середовищі, всі компоненти якого наповнені людськими смислами і слугують людині, яка вільно виявляє свою індивідуальність, здатність до культурного саморозвитку й самовизначення у світі культурних цінностей» [13, с. 51].

Оскільки засадничим принципом використання зазначених підходів є ідея розуміння студентами культурних цінностей, то виявлення особливостей навчального процесу як компонента загальнопедагогічної підготовки передбачає обґрунтування його змістовних аспектів на рівні педагогічних дисциплін, на рівні наукового матеріалу цих дисциплін і на рівні педагогічної практики. Аналіз структури навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Культурологія» з погляду їх можливостей у формуванні крос-культурної грамотності студентів доводить, що програма курсу «Вступ до спеціальності» містить у собі умови для послідовного розвитку процесу розуміння іншої культури, однак проблема формування крос-культурної грамотності студентів у ній не знаходить цілісного відображення, хоча одним із завдань курсу є формування цілісного уявлення студентів про професійну діяльність вчителя, спрямовану на залучення учнів до вітчизняної та світової культури тощо. Ще більше можливостей щодо залучення елементів крос-культурної освіти містять розробки тем: «Вимоги до особистості вчителя», «Творчий характер діяльності вчителя», у яких висвітлюються питання, пов'язані з визначенням понять «культура», «освіта», «виховання», «розуміння», «рефлексія» та їх взаємозв'язки; зі співвідношенням у рамках професійної підготовки студентів філософського, педагогічного, історичного та іншого знання з власне педагогічним знанням; із самоосвітою і самовихованням студентів як умовами опанування педагогічної професії, оскільки оволодіння цими знаннями розкриває перед студентами проблеми крос-культурної грамотності та педагогічної рефлексії.

Такі базові для педвузів курси і семінарські заняття, як «Особливості педагогічної діяльності», «Зміст підготовки майбутнього вчителя» дають змогу поглиблювати уявлення студентів про міжкультурне розуміння, роль у цих процесах освіти і педагогічної діяльності, а також розвивати інтерес студентів до саморозвитку, рефлексії. Наприклад, під час

вивчення теми «Зміст підготовки майбутнього вчителя» студенти мають усвідомити, що розуміння як вітчизняної культури, так і інших культур є не одним із пересічних аспектів їх професійної діяльності, а необхідною умовою досягнення цілей навчання і виховання школярів, яка втілюється лише на системних засадах власне наукового знання – філософського, культурологічного, психологічного, педагогічного, оскільки неможливо досягти розуміння культури, не володіючи знанням про зміст освіти і виховання, про процеси навчання і виховання і, водночас, без об'єктивної оцінки навколишньої дійсності. Вважаємо, що така цілеспрямована попередня робота щодо розуміння входження в іншу культуру в рамках курсу «Вступ до спеціальності» створить, на наш погляд, умови для розвитку крос-культурної грамотності студентів. Аналіз програм курсів «Педагогіка» і «Культурологія» свідчить, що вказані курси мають значні можливості для формування крос-культурної грамотності студентів і дають змогу розкривати питання, пов'язані з роллю ціннісних орієнтацій у структурі педагогічної діяльності, з процесом формування в учнів усталених принципів прилучення до цінностей інших культур і толерантного ставлення до них. Аналогічно аналіз програм курсів «Філософія», «Соціологія», «Психологія» засвідчує необхідний потенціал цих предметів для формування крос-культурної грамотності студентів різноманітними засобами в різних організаційних формах навчання (лекції, семінари, написання курсових і дипломних робіт). Серед інших форм і методів можна відзначити аналіз педагогічних ситуацій, групові дискусії, розв'язання педагогічних задач, виконання індивідуальних і групових завдань, ділові ігри тощо. Особливу цінність вбачаємо в розвитку крос-культурної грамотності студентів за допомогою входження у проблемну ситуацію, що дає змогу формувати когнітивну, емоційно-ціннісну та операційну орієнтації з урахуванням можливостей наукового матеріалу в тому чи іншому курсі.

Розвиток мотивів пізнавальної діяльності, спрямованої на оволодіння змістом крос-культурної грамотності, мотивів самоосвіти у процесі виконання педагогічних завдань, на нашу думку, досягається за рахунок наповнення інформаційного поля свідомості студентів науковим знанням, за умови, що зв'язок між освоєнням теоретичного наукового знання і досвідом діяльності в експериментальній роботі детермінований ускладненням змісту педагогічних завдань, виконанням студентами творчих індивідуальних і групових завдань (ділові ігри, доповіді з окремих питань семінарів,

самостійна робота з першоджерелами). Основною ж вимогою до виконання таких завдань, на нашу думку, має стати використання педагогічного, філософського, психологічного знання у взаємодії з учнями, оскільки здатність вчителя розуміти культуру набуває сенсу лише в розвитку аналогічної здатності в учня.

Отже, проведений нами аналіз галузевих теоретико-методологічних досліджень та опрацювання програм педагогічних курсів гуманітарного блоку дисциплін засвідчує, що до найголовніших напрямів крос-культурної освіти, як засобу наукового коригування та змістового наповнення етнічними чинниками становлення світоглядної структури людини соціальної в межах освітніх процесів сьогодні є такі тенденції:

– нове розуміння людини як центру всієї соціальної реальності, зокрема як активного учасника освітньої практики;

– переоцінка смислу етноосвіти як багатовимірного процесу адаптації індивіда до свого соціокультурного оточення та онтологізацію їх взаємовідносин через процедуру екзистенційної легітимізації ідентифікаційних рис носіїв конкретної етнокультури;

– осмислення феномена належності індивіда до етноспільноти й наукового супроводу цього осмислення в глобально-цивілізаційних вимірах взаємовідносин людини і природи, що передбачає кардинальний перегляд ціннісних параметрів сучасної системи освіти.

Саме таке розуміння проблематики крос-культурних аспектів етноосвіти закономірно веде до продуктивного переходу у практичну площину розвитку педагогічної компетентності через поширення крос-культурної освіти, що зумовлює застосування міждисциплінарних напрацювань, активне використання яких у розробці практичних курсів дисциплін гуманітарного циклу детерміноване сьогодні потребами оновлення класифікації та добору предметного змісту знань, що забезпечать інформаційний арсенал особистості, яка постійно самовдосконалюється, а також ціннісно-смісловне обґрунтування її діяльності та необхідності створення додаткових, спеціально розроблених моделей імплементації крос-культурного знання у структуру освітніх систем, що уможливить передачу етнокультурного досвіду в умовах загальнонаціональної системи освіти.

Висновки. Комплексний аналіз багатьох практичних аспектів втілення методологічних розробок і трансляції крос-культурних знань дає нам змогу стверджувати, що структурна модель організації освітнього процесу формування крос-культурної грамотності студентів охоплює

комплекс взаємопов'язаних навчально-виховних компонентів (цикли навчальних дисциплін, педагогічна практика, науково-дослідна робота студентів, позааудиторний освітній процес тощо), а також рівні осягнення крос-культурної грамотності (когнітивний, світоглядний, аксіологічний поведінковий, рефлексивно-діагностичний).

Разом із тим, соціально-філософський аналіз умов формування крос-культурної грамотності студентів засвідчує, що розвиток у них здатності до крос-культурної рефлексії як чинника становлення культури толерантності набуває ефективності при дотриманні певних педагогічних умов, коли формування у студентів крос-культурної грамотності поєднується з розвитком у них рефлексії, усвідомленням механізму руху знання за рівнями рефлексії, ролі загальнонаукової рефлексії (коли об'єктом осмислення стають культурні цінності) та педагогічної рефлексії як такої, що регулює практичну діяльність педагога щодо залучення людини до цінностей своєї та іншої культури.

На практиці зазначене вище означає, що освоєння та осмислення студентами різного типу наукового знання базується на реалізації принципів міжпредметних зв'язків, на орієнтації студентів на цінності та ціннісні відносини, на спадкоємності, послідовності та систематичності

в залученні їх до культури, а також на принципі суб'єктності, що доповнюється розвитком у студентів культуроформувальними здатностями до рефлексії з приводу культурних цінностей, педагогічної дійсності, власної діяльності, спрямованих на залучення учнів до цінностей своєї та іншої культур.

Оскільки важливим чинником успішного залучення студентів до практичної педагогічної діяльності ми вважаємо розвиток їх суб'єктності й толерантності, здатності до рефлексії та осягнення сенсу педагогічної діяльності, орієнтованої на розуміння культури, то перспективи наукових розвідок у цьому напрямі вбачаємо в поглибленому й детальному дослідженні механізмів крос-культурної адаптації студентів із використанням моніторингових компонентів освітньо-культурного простору та подальшим їх теоретико-методологічним аналізом.

На нашу думку, саме таке спрямування та коригування процесу розвитку крос-культурної освіти з використанням результатів новітніх досліджень в інших галузях, дотичних до педагогічної діяльності, повинно орієнтувати й змістовно наповнювати молоду людину знаннями, що стають вагомими чинниками формування внутрішнього світу конкретного покоління.

Список використаних джерел

1. Апель К.О. Етноетика та універсалістська макроетика: суперечність чи доповнювальність? / К.О. Апель // Політична думка. – 1994. – № 3. – С. 17.
2. Бех В. П. Смыслогенез як механізм енергоінформаційного формування особистості у дискурсі традицій громадянського суспільства / В.П. Бех, І.Є. Колеснікова // Нова парадигма. – 2007. – № 63. – С. 8–18.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2-х кн. Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
4. Буякас Т.М. Опыт утверждения общечеловеческих ценностей – культурных символов – в индивидуальном сознании / Т. М. Буякас // Вопросы психологии. – 1997. — № 5. – С. 44–55.
5. Габриелян О.А. Кроскультурная адаптация. Культуры мира / О.А. Габриелян. – Симферополь, 2002. – 193 с.
6. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С.И. Гессен. – М.: Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
7. Життєтворчі проєкції полікультурної освіти: можливості й межі / О.С. Арабаджі, О.М. Сіман, М.О. Семікін // Антропологічний вимір якості сучасної освіти: проблеми методології, досвід, рецепції: монографія / авт.

References

1. Apel K.-O. (1994). *Ethnoethics and universalist macroethics: contradiction or complementness?* Political idea. (3), p. 17 [in Ukrainian].
2. Bekh I.D. (2003). *Personality upbringing: In two books. Personal and tentative approach: scientific and practical principles*. Kyiv: Lybid' Publ. [in Ukrainian].
3. Bekh V.P. (2007). *Sense genesis as a mechanism of energy information creation of personality in the discourse of civic society traditions*. New Paradigm. (63), pp. 8-18 [in Ukrainian].
4. Buyakas T. M. (1997). *Experience of human values conformation – cultural symbols – in individual mentality*. Questions of psychology. (5), pp. 44-55 [in Russian].
5. Gabrielyan O.A. (2002). *Crosscultural adaptation. Cultures of the world*. Simferopol. [in Russian].
6. Gessen S. I. (1995). *Fundamentals of pedagogics. Introduction to applied philosophy*. Moscow: Shkola-Press, 448 p. [in Russian].
7. *Vital and creative projections of polycultural education. Anthropologic dimension of modern education quality: problems, methodologies, experience, receptions: monograph* (2010). I.P. Anosov, T.S. Troits'ka. Melitopol. [in Ukrainian].
8. Lebedeva N.M. (1994). *Introduction to ethnic and crosscultural psychology*. Moscow, Kliuch-S. [in Russian].
9. Likhachev S. D. (1994). *Culture as an integrated*

- кол. за заг. ред. І.П. Аносова, Т.С. Троїцької. – Мелітополь, 2010. – С. 362–388.
8. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию / Н.М. Лебедева. – М.: Ключ-С, 1999. – 224 с.
 9. Лихачев С.Д. Культура как целостная среда / С.Д. Лихачев // Новый мир. – 1994. – № 8. – С. 3–8.
 10. Мид М. Культура и мир детства. Избранные произведения / М. Мид; сост. авт. послесловия и ответственный редактор И.С. Кон. – М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1988. – 429 с.
 11. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К.: Знання України, 2003. – 450 с.
 12. Предборська І. Філософські абрисы сучасної освіти: монографія / авт. кол.: І. Предборська, Г. Вишницька, В. Гайденок, Г. Гамрецька та ін.; за заг. ред. І. Предборської. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 225 с.
 13. Рощупкин В. . Кросскультурная грамотность студента – будущего учителя: диагностика, формирование / В. Г. Рощупкин. – М.: МПСИ, 2006. – 238 с.
 14. Троїцька Т.С. Українська філософська антропологія як теоретико-методологічна основа професійної підготовки педагога: дис... доктора філос. наук: 09.00.10 / Троїцька Т.С. – К., 2007. – 395 с.
 - environment. *Novyi mir.* (8), pp. 3-8 [in Russian].
 10. Mead M. (1988) *Culture and the world of childhood.* Moscow: Nauka, [in Russian].
 11. Ogneviuk V. O. (2003). *Education in the system of stable human development values.* Kyiv, Znannya Ukraine. [in Ukrainian].
 12. Predbors'ka. I. (2006). *Philosophical outlines of modern education: monograph.* Sumy, VTD «Universytets'ka knyha». [in Ukrainian].
 13. Roshchupkin V. G. (2006). *Crosscultural competence of a student, a future teacher: diagnostics, formation.* Moscow: MPSI. [in Russian].
 14. Troits'ka T. S. (2007). *Ukrainian philosophical anthropology as a theoretical and methodological basis in the professional teacher's training: thesis for the degree of Doctor of philosophical sciences.* [in Ukrainian].

Рецензент: Троїцька Т.С. – д.філос.н., професор

Відомості про автора:

Семікін Михайло Олександрович

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна
doi:10.7905/нвмдпу.v0i11.749

Надійшла до редакції: 14.11.2013 р.

Прийнята до друку: 03.12.2013 р.